

Πρόλογος του συγγραφέα στην ελληνική έκδοση

Οι πρωτόγονες κοινωνίες –στην πραγματικότητα, οι πρωτόγονοι άνθρωποι– είναι επινοήσεις της δυτικής φαντασίας. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι έννοιες του πρωτόγονου δεν εξυπηρετούν κανένα σκοπό. Όπως οι εναλλακτικοί κόσμοι της επιστημονικής φαντασίας, έτσι και οι ιδέες για την πρωτόγονη κοινωνία μάς βοηθούν να σκεφτούμε για τις δικές μας κοινωνίες. Ο πρωτόγονος, ο βάρβαρος, ο άγριος είναι τα αντίθετά μας μεγέθη. Είναι ό,τι δεν είμαστε. Μας καθορίζουν όπως τους καθορίζουμε. Αυτή είναι μια παλιά ιστορία στη Δύση. Ο Θουκυδίδης επισήμανε ότι ο Όμηρος δεν ονόμαζε τους ήρωές του Έλληνες. «Δεν χρησιμοποιεί καν τον όρο βάρβαρος», σημείωνε, «πιθανά γιατί οι Έλληνες δεν είχαν ακόμα διαχωριστεί από τον υπόλοιπο κόσμο με μία διακριτή ονομασία.»¹ Αμέσως όμως μόλις συνελήφθη η ιδέα των Ελλήνων, το αντίθετό της είχε επινοηθεί. Οι Έλληνες και οι βάρβαροι ήταν δίδυμες γεννήσεις.

Οι πρωτόγονοι άνθρωποι είναι ευμετάβλητα πλάσματα που μπορούν να παΐξουν πολλούς ρόλους. Η εικόνα μας για το τι είναι πρωτόγονο εξαρτάται από το τι, σε κάθε συγκεκριμένη στιγμή, μπορεί να θεωρούμε πολιτισμένο. Αν έχουμε διάθεση

1. Θουκυδίδης, 431 π.Χ., *Η Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου*, Βιβλίο 1, Κεφάλαιο 1. Ο Simon Hornblower τονίζει, ωστόσο, ότι οι «βαρβαρικά ομιλούντες Κάρες» αναφέρονται στην Ιλιάδα (ii. 867). Βλ. Hornblower, 1991, *A Commentary on Thucydides*, τόμ. 1, σελ. 17.

αυτοπεποίθησης, περιφρονούμε τους πρωτόγονους επειδή στερούνται των πλεονεκτημάτων μας. Αν είμαστε απαισιόδοξοι, φαίνεται να προσφέρουν το μοντέλο ενός καλύτερου, περισσότερο ελεύθερου, υγιέστερου και πιο φυσικού τρόπου ζωής. Αν είμαστε σκεπτικιστές, μπορεί να επαναλαμβάνουμε τον Montaigne και να ισχυριζόμαστε ότι δεν είμαστε καλύτεροι από τους πρωτόγονους. Και κάθε έθνος δημιουργεί τους δικούς του πρωτόγονους. Οι αρχαίοι Έλληνες ενδιαφέρονταν ιδιαίτερα για την πολιτική των βαρβάρων, οι σύγχρονοι γερμανοί μελετητές για τη μυθολογία τους, οι βικτωριανοί Άγγλοι για τα ήθη και τους νόμους τους, ενώ οι γάλλοι ζωγράφοι από τον Gauguin και τον Picasso μέχρι τους σουρεαλιστές ήταν γοητευμένοι από αυτό που αποκαλούσαν πρωτόγονη τέχνη.

Αυτές οι ιδέες δεν είναι σταθερές, γιατί η εικόνα που έχουμε για τον εαυτό μας μπορεί να αλλάξει. Ωστόσο, συχνά είναι εντυπωσιακά διαρκείς. Αναλογιστείτε το *grand projet* του προέδρου Chirac, το μουσείο που άνοιξε τον Ιούνιο του 2006 στην Quai Branly στο Παρίσι.² Η αρχική ιδέα του Chirac είχε το χάρισμα της απλότητας. Ως παγκόσμια πρωτεύουσα της τέχνης, το Παρίσι έπρεπε να έχει ένα Μουσείο Πρωτόγονης Τέχνης το οποίο ταυτόχρονα θα εξιλέωνε από την αποικιοκρατία και θα προωθούσε την πολυπολιτισμικότητα. Το μήνυμά του, εξήγησε, θα ήταν ότι «δεν υπάρχει ιεραρχία ανάμεσα στις τέχνες, όπως δεν υπάρχει ιεραρχία ανάμεσα στους ανθρώπους».

Προς έκπληξη του προέδρου, οι ανθρωπολόγοι δεν χειροκρότησαν αυτό τον νέο σχετικισμό. Ήταν ιδιαίτερα ενοχλημένοι από τη χρήση του όρου «πρωτόγονος» ο οποίος, επισήμαναν, ήταν ταυτόχρονα προσβλητικός και δύσκολος, αν όχι αδύνατος, να οριστεί. Δεν ήταν πολύ λιγότερο αντίθετοι όταν ο

2. Πρόκειται για την αποβάθρα Branly στο Παρίσι όπου δημιουργήθηκε το καινούργιο μουσείο. (Σ.τ.Ε.)

πρόεδρος πρότεινε την εναλλακτική ονομασία «Musée des Art Premières». ³ Μήπως ο πρόεδρος μπερδευε ένα μουσείο εθνογραφίας με ένα μουσείο της πρώιμης παλαιολιθικής αρχαιολογίας; Ούτε είχαν πειστεί ότι η σύγχρονη ευρωπαϊκή έννοια της «τέχνης» ήταν μια κατάλληλη περιγραφή για τα υφάσματα, διακοσμητικά, ιερά αντικείμενα, δοχεία και άλλα χειροτεχνήματα τα οποία ο πρόεδρος Chirac ήθελε να εκθέσει. Τέλος, επισήμαναν ότι το Παρίσι ήδη είχε δύο μουσεία, τα οποία δημιουργήθηκαν στην περίοδο της αποικιοκρατίας, και εκπλήρωναν παρόμοιες –και σήμερα σίγουρα αναχρονιστικές– λειτουργίες. Ήταν το Musée des Arts Africains et Océaniens (Μουσείο Τεχνών της Αφρικής και της Ωκεανίας) και το παγκοσμίου φήμης Musée de l'Homme (Μουσείο του Ανθρώπου), με την εκπληκτική του εθνογραφική συλλογή.

Το τελευταίο επιχείρημα δεν απασχόλησε τον πρόεδρο. Απλώς έκλεισε τα άλλα δύο μουσεία και ιδιοποιήθηκε τις συλλογές τους για το νέο μνημείο του, αξίας 300 εκατομμυρίων δολαρίων. Και ενώ ανυπόμονα περιέμενε τους ειδικούς να λογιкуευτούν, υποχρέωσε το Λούβρο να αφιερώσει το τμήμα του Pavillon des Sessions σε μια έκθεση εκατοντάδων έργων τέχνης από την Αφρική, την Ασία, την Αμερική και την Ωκεανία, καταρρίπτοντας τις αντιρρήσεις των εφόρων ότι το Λούβρο ήταν, σε τελευταία ανάλυση, αφιερωμένο στα μεγάλα επιτεύγματα του Δυτικού Πολιτισμού, και μεγαλοπρεπώς αγνοώντας τους ανθρωπολόγους που αναρωτιόνταν, τι κοινό ακριβώς είχαν οι τέχνες στην Αφρική, την Αμερική και την Ωκεανία – πέτρα, φυσικά, από τον, για σήμερα ταμπού, προσδιορισμό τους ως πρωτόγονες.

Ο πρόεδρος συμβιβάστηκε σε ένα σημείο. Ο προσδιορισμός

3. Η ελληνική απόδοση θα ήταν «Μουσείο των Πρώτων Τεχνών».
(Σ.τ.Ε.)

«Πρωτόγονη Τέχνη» εγκαταλείφθηκε, και ο ευφημισμός «Πρώτες Τέχνες» αποσύρθηκε με περισσότερη απροθυμία. Στο τέλος, το Μουσείο έγινε απλά «Musée du Quai Branly». Παρ' όλα αυτά, ο αρχιτέκτονας, Jean Nouvel, δεν είχε καμιά αμφιβολία για την άρρητη αρχή σύλληψης, και την έθεσε σε πράξη. Το κτίριό του υποτίθεται ότι ανακαλεί ένα ταξίδι σε παρόμοιο τροπικό παράδεισο. «Σκέψου το μουσείο ως ένα είδος γκέτο για τον “Άλλον”, μια λέξη που ο κ. Chirac συνήθιζε να χρησιμοποιεί», έγραψε ο Michael Kimmelman στους *New York Times*. Το κτίριο του Nouvel εντυπωσίασε τον Kimmelman σαν «μια τεράστια, μπερδεμένη, ημισκότεινη σπηλιά που προσπαθεί να ανακαλέσει ένα ταξίδι στη ζούγκλα, κατά μήκος του ποταμού, ενώ ξαφνικά τρομακτικές μάσκες και τοτέμ διακρίνονται θαμπά μέσα στο σκοτάδι και όλα επιδιώκουν να είναι ξένα και εξωτικά. Η βαμμένη με κηρομπογιές πρόσοψη και ο κήπος του διαμορφώνουν το σκηνικό για αυτό το πέρασμα από τον Πολιτισμό».

Και έτσι στη Γαλλία, τη χώρα που επινόησε τη λέξη Πολιτισμός, η οικεία αντίθεση του Πολιτισμού ξαναζωντάνεψε, ενδεδυμένη με σύγχρονο ιδίωμα, και εκτέθηκε σε ένα μεγάλο, νέο μουσείο. Ο πρόεδρος Chirac ισχυρίζεται ότι το Μουσείο του της Quai Branly είναι ένα μνημείο για τον ανεκτικό ευρωπαϊκό σχετικισμό. Το πραγματικό του μάθημα είναι μάλλον διαφορετικό. Αποδεδειγμένα, σήμερα είμαστε έτοιμοι να αγκαλιάσουμε το πρωτόγονο, στο βαθμό που μπορούμε να ορίσουμε ποιος και τι είναι. Και είναι φυσικά, όπως πάντα, το αντίθετο από εμάς.

Αναρωτιέμαι ποιες εικόνες του πρωτόγονου δημιουργούνται στη σύγχρονη Ελλάδα. Ελπίζω ότι κάποιοι αναγνώστες αυτής της μετάφρασης θα γράψουν για να με ενημερώσουν.

ADAM KUPER

Λονδίνο, Ιούλιος 2006